TA'LIMDA PEDAGOGIK VA PSIXOLOGIK YORDAMNI TASHKIL ETISHNING DOLZARB MUAMMOLARI VA YECHIMLARI: TA'LIM-TARBIYA JARAYONIDA ZAMONAVIY YONDASHUVLAR

I.N.Axmedov
Jizzax viloyat Pedagogik mahorat markazi direktori. f.f.f.d(PhD)dotsent

Bugungi kunda ta'lim sifati faqat o'quvchilarning bilim darajasi, imtihon natijalari yoki o'zlashtirish ko'rsatkichlari bilan belgilanmaydi. Ta'limning haqiqiy samaradorligi o'quvchining bilim olishi, mustaqil fikrlashi, ruhiy farovonligi, ijtimoiy moslashuvi va o'z imkoniyatlarini ro'yobga chiqara olishi bilan ham chambarchas bog'liq.

Shu sababli bugungi ta'lim oldida turgan asosiy savol quyidagicha: biz o'quvchidan faqat yuqori natija talab qilayotgan ta'lim tizimini shakllantiryapmizmi yoki uning muvaffaqiyatga erishishi uchun zarur pedagogik va psixologik sharoitlarni ham yaratyapmizmi?

Mazkur savol mavzuning bugungi kun ta'limidagi dolzarblikini belgilaydi.

Zamonaviy ta'lim tizimida bir-biri bilan uzviy bog'liq bo'lgan bir qator muammolar mavjud. Ularni aniqlash va ilmiy asoslangan yechimlarni taklif etish ta'lim sifatini oshirishning muhim shartidir.

Har bir o'quvchining qobiliyati, qiziqishi, bilimni o'zlashtirish tezligi, hissiy holati va ijtimoiy tajribasi turlicha. Biroq ta'lim jarayonida barcha o'quvchilarga bir xil talab, topshiriq va baholash mezonlari asosida yondashish holatlari uchraydi.

Natijada ayrim o'quvchilar o'z imkoniyatlarini to'liq namoyon eta olmaydi, boshqalari esa ta'lim jarayonida yetarlicha rag'bat va qo'llab-quvvatlash olmasligi mumkin. Bu holat bilimdagi bo'shliqlar, o'ziga ishonchning pasayishi va ta'limga qiziqishning susayishiga olib keladi.

Muammoning yechimi — ta'limni individuallashtirish va differensial yondashuvni kuchaytirishdir. Bunda o'quvchilarning boshlang'ich tayyorgarligi, qobiliyati va ehtiyojlari o'rganilib, ularga mos topshiriqlar, ta'lim strategiyalari va pedagogik yordam shakllari tanlanishi zarur.

Yuqori natijaga erishish talabi, imtihonlardan qo'rqish, xatoga yo'l qo'yishdan xavotirlanish, tengdoshlar bilan o'zini taqqoslash va ota-onalar kutgan natijalarni oqlashga intilish ayrim o'quvchilarda ruhiy bosimni kuchaytiradi.

Ayniqsa, o'quvchining shaxsiy qadr-qimmati faqat baholar bilan o'lchansa, muvaffaqiyatsizlik uning o'ziga bo'lgan ishonchiga salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin. Bunday sharoitda bilim olish tabiiy qiziqish va rivojlanish ehtiyojidan ko'ra, jazodan yoki salbiy bahodan qochish vositasiga aylanadi.

Yechim sifatida maktablarda psixologik xavfsiz muhitni shakllantirish, baholashning rivojlantiruvchi xususiyatini kuchaytirish, stressni boshqarish ko‘nikmalarini o‘rgatish va o‘quvchilarning hissiy holatini muntazam kuzatib borish muhimdir.

Shuni ta’kidlash kerakki, psixologik yordam faqat muammo yuzaga kelgandan keyin ko‘rsatiladigan xizmat emas. U muammolarning oldini olishga qaratilgan uzluksiz faoliyat bo‘lishi lozim.

Ta’lim sifatini ta’minlashda o‘qituvchining o‘rni beqiyos. Biroq ortib borayotgan kasbiy talablar, hujjatlar bilan ishlash, katta sinflarda dars o‘tish, turli ehtiyojlarga ega o‘quvchilar bilan ishlash va ota-onalar bilan hamkorlik qilish pedagoglardan katta hissiy hamda intellektual kuch talab etadi.

Agar pedagogning o‘zi doimiy zo‘riqish holatida bo‘lsa, uning muloqot uslubi, qaror qabul qilishi, nizolarni hal etishi va o‘quvchilarni rag‘batlantirishiga salbiy ta’sir ko‘rsatishi mumkin.

Demak, pedagogik yordam faqat o‘quvchiga qaratilmasligi kerak. O‘qituvchining ham psixologik ehtiyojlarini hisobga olish, kasbiy rivojlanishiga ko‘maklashish va hissiy zo‘riqishni kamaytirish zarur.

Buning uchun pedagoglar o‘rtasida tajriba almashish guruhlari, psixologik maslahatlar, kasbiy refleksiya mashg‘ulotlari va stressni boshqarish bo‘yicha treninglarni yo‘lga qo‘yish maqsadga muvofiq.

O‘quvchining o‘zini xavfsiz his qilmasligi uning ta’limdagi faolligi va ijtimoiy munosabatlariga jiddiy ta’sir qilishi mumkin. Tengdoshlar tomonidan masxara qilish, tahqirlash, kamsitish, internet orqali ta’qib qilish yoki ayrim o‘quvchilarni jamoaviy faoliyatdan chetda qoldirish ta’lim muassasalarida e’tibor talab qiladigan masalalardir.

Bunday holatlarni oddiy bolalar nizosi sifatida baholab, e’tiborsiz qoldirish muammoning chuqurlashishiga sabab bo‘lishi mumkin.

Yechim sifatida ta’lim muassasalarida zo‘ravonlik va bullyingning oldini olish bo‘yicha aniq tartiblar, murojaat qilishning xavfsiz mexanizmlari, o‘quvchilar bilan individual suhbatlar hamda pedagoglar va ota-onalar o‘rtasidagi hamkorlik tizimi shakllantirilishi kerak.

Bunda har bir o‘quvchining fikri qadrlanishi, xatolar o‘rganish jarayonining tabiiy qismi sifatida qabul qilinishi, kamsitish va zo‘ravonlikka murosasiz munosabat shakllantirilishi kerak.

Pedagog, psixolog, ota-ona va zaruratga ko‘ra boshqa mutaxassislarning vazifalari aniq belgilanishi, axborot almashinuvi bolaning manfaatlari va maxfiyligini hisobga olgan holda tashkil etilishi lozim.

Raqamli vositalar ta’limdagi qiyinchiliklarni aniqlash va individual yordamni tashkil etishga ko‘maklashishi kerak. Bunda shaxsiy ma’lumotlarni himoya qilish va inson tomonidan professional baholash asosiy tamoyillar bo‘lib qoladi.

Mazkur takliflarni amalga oshirishda ta’lim muassasalarining real imkoniyatlari, hududiy sharoitlar, mutaxassislar salohiyati va o‘quvchilarning ehtiyojlarini hisobga olish muhimdir.

O‘quvchining individual xususiyatlarini hisobga olmaslik, psixologik zo‘riqish, pedagoglarning kasbiy charchashi, zo‘ravonlik va kamsitish, inklyuziv ta’limdagi qiyinchiliklar hamda oila bilan hamkorlikning sustligi ta’lim samaradorligiga ta’sir etuvchi muhim omillardir.

Bugungi kunda ta’lim sohasidagi xalqaro hamkorlikning ahamiyati ham aynan shunda namoyon bo‘ladi. Turli mamlakatlarning tajribasini o‘rganish, ilmiy tadqiqotlar natijalarini almashish va samarali amaliyotlarni mahalliy sharoitlarga moslashtirish umumiy muammolarga yanada samarali yechim topish imkonini beradi. Ta’limda muvaffaqiyatni faqat yuqori natijalar bilan emas, balki har bir bolaning rivojlanish imkoniyati, ruhiy farovonligi, ijtimoiy faolligi va kelajakka ishonchi bilan ham baholaydigan yondashuvni rivojlantirish muhim jarayonlardan birdir. Ta’lim sifatini oshirish uchun faqat o‘quv dasturlarini takomillashtirish, yangi texnologiyalarni joriy etish yoki baholash tizimini o‘zgartirishning o‘zi yetarli emas. Ta’lim jarayonining markazida inson — uning ehtiyojlari, imkoniyatlari, qadr-qimmati va rivojlanish istiqbollari turishi kerak.